

הרדיפה אחרי הקאפו

אוסקר פרידמן ומכס לם היו פעם חברים. היה זה לפני שנים רבות, כאשר ישבו השניים על ספסל לימודים אחד בבית ספר פלמי באנטוורפן, עיר הנמל הגדולה של בלגיה.

כיום השניים הם גברים בשנות הארבעים המאוחרות של חייהם, שניהם תושבי ישראל. פרידמן אף הפך לאיש מפורסם, זכה לכתבות ארוכות בעיתונות הישראלית והעולמית, לא הספורט התמימי התאהב בפגינת הנגב, הצטרף למשלחת המסרטיים הצרפתיים שצילמה בתחילת השנה את העולם הדמויני החייתית לפני ימ־סוף. הצרפתים חזרו, פרידמן נשאר. היום משמש הוא מעין מוסר בלתי רשמי לרימום אילת וקסמיה, משכיר ציוד לספורט תמימי לתיירים.

מכס לם התקדם אף הוא בסולם החברתי של מולדתו החדשה. אך לא המקומות הנידחים משכו את נפשו: הוא רכש בית בקרית חיים, ליד חיפה, הצטרף בהתלהבות לשורות עסקני מפא"י, התמנה בנכות זה למוכיר וועד העובדים של מפעל צנורות המזרח התיכון ב"מ, בית־חרושת הסנדורתי מכובד בסביבות עכו.

גם הוא זכה לפרסום, ראה את שמו מתנוסס בכותרות עיתונאיות. אולם, שלא כפרידמן, לא נהנה לם ממראה שמו. היה זה טבעי: הידיעות היבשות מסרו כי מכס (שהפך בינתיים למאיר לם הודה בגניבת 2398 ל"י מכספם של פועלי המפעל בו עבד, הועבר לטיפול המשטרה. הוא אף גורש בבושת־פנים ממפא"י.

בחזרו האילתי הקטן, מלא מכשירי הדיג התמימי, קרא פרידמן את הידיעות על בן־עירו — ושמה.

התיקים השחורים

יחסים בין שני הגברים לא היו מעולם ידידותיים. פרידמן חי חיי שלחה של בן משפחה אמידה, הקדיש מרץ רב לספורט, אף זכה באליפות ארצו בהאבקות, למשקל בינוני, לא חזרו ממחנות הש"מ להישאר על הדרך הישרה. מגיל צעיר הסתכן עם החוק, רכש לעצמו שם ממוקפק בין תושבי העיר.

הפלישה הנאצית שמה קץ לעיסוקים השגרתיים. גם לם, גם פרידמן נשלחו למחנות — כל אחד לפניה אחרת של גרמניה. כאשר תמה המלחמה, שב פרידמן לביתו. אמו, אחיו ורשאר באו משפחתו לא חזרו ממחנות הש"מ מדה. הוא גויס על־ידי שירות המודיעין הבלגי, הוטל עליו לאסוף עדויות מפני הניצולים על מה שהתרחש במחנות. את החומר הגישה בלגיה לבית־הדין הבינלאומי בנירנברג.

לגבי פרידמן לא היתה זו מישרה שיגרתי; היה לו בה עניין אישי בוער. לצד הדו־חות הרשמיים שחיבר עבור הממשלה, ערך לעצמו רשימות פרטיות. הרשימות צורפו ביסודיות מקצועית, הוכנסו לתיקים שנשאו עשרות שמות. אחד השמות: מכס לם.

אונס וגניבת סוכר

הניצולים שעברו את חקירותיו של פרידמן היו כאלה שכלו את שנות המלחמה במחנות בלקהמר וגרוסרוזן. הם סיפרו על נגישות הסוהרים הנאצים, על השמדה השיטתית של יושבי המחנות, על תנאי העבודת ששררו שם. הם גם סיפרו על הבלוקאלטסטהי מכס לם.

פרידמן רשם את דבריהם בדיוקנות, התחיל את העדים כן, עדותם, צירף את המסמכים לתיקים. כך, למשל, הצהיר עמונאל ריף, תושב רחוב מרינוסט 13 מאנטוורפן:

"היימי עצור בבלקהמר בתקופה שבין מאי וספטמבר 1944, באותו צירף שבו היה מכס לם. מילא את הפקיד של בלוקאלטסטהי. הוא היה מכס את האסירים — ואני בתוכם — לעתים קרובות. הוא גם נהג

מפקח הגוש.

לגזול את מנות המזון שלנו, וההליף אותן תמורת שוקולד (20 מנות עבור חפיסת שוקולד אחת).

פעם, כאשר התעקש אחד האסירים להביט אל תוך צלחתו הריקה־כמעט, להסביר בצורה אילמת וז שהמנה זעומה מדי — היכה אותו עד זוב זוב, רדף אחריו כשהוא מנפנף בכף־טבחים גדולה.

מעולם לא פנה לאסירים מבלי ללוות את דבריו במכות. אולם איש לא התלונן, מחשש שהדבר יעלה לו בחייו. מוראו של לם היה על כל יושבי המחנה. הוא היה גרוע מכל אנשי הס. ס. ששמרו על המחנה. הוא גם נשא חן בעיניהם של אלה.

לם הועבר לבלקהמר לאחר שנתפס במעשה גניבה במחנה הקודם. יחד עם מפקד המחנה, גנב את מנות הסוכר של האסירים, מכר אותן בשוק השחור. באותו מחנה אנס נערות בנות 14—15 שנה. בגלל זה רב עם מנהלי העבודה שם, שראו בעיניו זה זכות בלעדית שלהם. וכדי להתנקם בו, הלשינו אלה על עיסקת הסוכר.

התיק בא לישראל

פרידמן גבה עדויות משני ניצולים נוספים, שהעידו כי מכס לם אומנם היה קאפו שהצטיין ביחסי האכזרי במיוחד כלפי יתר תושבי המחנה.

בבלגיה לא היה חוק חמור נגד משתפי הפעולה עם הנאצים, שלפיו אפשר היה להביא קאפו לדין. על כן לא יכול היה פרידמן להשתמש בחומר שאסף. הוא נזן את התיקים חזקה להתזמנת טובה יותר. היתה לו סבלנות — את כל ימי חייו, אם יהיה צורך בכך.

נושאי התיקים התפרזו לכל רחבי העולם, שקעו בתוך השלווה הכללית של אחרי המלחמה. העולם העייף שכח במהרה את הסיטואציה הנאצית. לא כן פרידמן. הוא עקב אחריו אותם אנשים על פני אירופה ועד ארגנטינה החרויה, לא הניח להם לשכוח.

לם הסב בחפזון את פניו, שקע בשיחה שוטפת עם בני לווייתו, התעלם מקיומו של פרידמן, כאילו היה זה אדם זר אשר מעולם לא הכירו. כעבור כמה דקות התנצל, עזב את השולחן.

פרידמן ניגש למסובים, הציג את עצמו. "אני יודו של לם", הסביר. "האם תוכלו לתת לי את כתובתו?"

"למה?" ענה אחד הנשאלים השדנות. פרידמן חזר והסביר, אך חשונות חבריו של לם לא פנה. לבסוף אמר להם: "לם הוא קאפו אני רוצה את כתובתו כדי לתבוע אותו לדין."

באותו רגע שב לם לשולחן, המשיך להתעלם מקיומו של פרידמן. הלה נתן לו להתעלם, התקרב אליו בשקט מאחור.

פרידמן חיך. "שלום, מכס. זה אני, פרידמן. האניך זוכר אותי?"

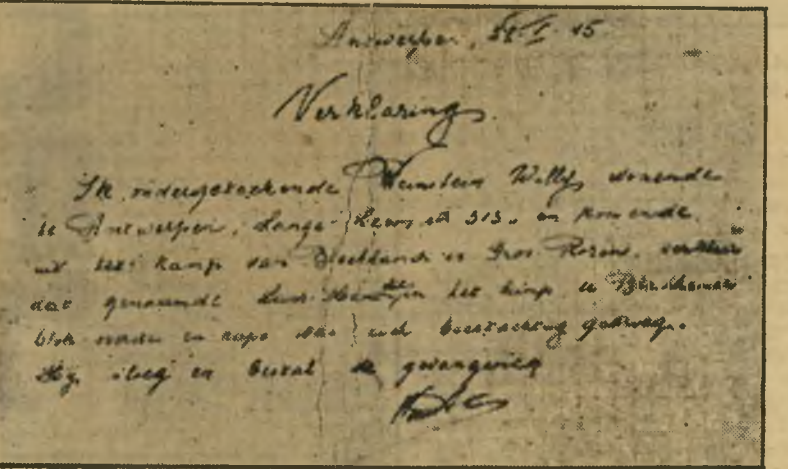
"פרידמן? פרידמן אה, כן. אתה אחד הפרידמנים... הצלתי אחד מבני משפחתך בגרמניה..."

"לא, מכס. אינני אחד הפרידמנים. אני הוא הפרידמן מאנטוורפן המחפש אותך כל השנים. למה בחרת דווקא בישראל? הרי ידעת שאין המדינה היחידה שבה מענישים קאפו. כן, מאכס... אמרתי קאפו. ספר לחברייך הנחמדים מה שהיית עושה במחנות."

השיחה התנהלה בפלמית, מלוויו של לם לא יכלו להבין מה נאמר בה. אולם הבעוריהם של פרידמן ולם דיברו יותר ממלים. החברים התערבו, ניסו להפריד בין שניים, להרגיע את פרידמן. אך הלה התעקש, תבע להועיק משטרה.

מכתב מעורך־דין

אווררה התחממה. חבריו של לם אחזו בורעותיו של פרידמן, האיזו בלם להסתלק. פרידמן, ששרירי נעוריו לא הפכו עדיין לשומן, השתחרר, תפס את לם על מדרגות המלון, כילה בו את כעסו. "אני רוצה

"אני מאשים!" עדותו החתומה של היילי וויינשטיין, המצהיר כי מכס לם היה קאפו במחנה גרוסרוזן ובלקהמר, התיישב בצורה בהמת לאסירים, היכה אותם ושדד אותם.

צה שתקראו למשטרה!" צעק. "קראו למשטרה!" אך חבריו של לם שוב התערבו, השפיעו על לם למסור את כתובתו לפרידמן. "אם אתה רוצה לתבוע אותו לדין, הרגיעו את פרידמן, הרי כתובתו. המשטרה תמצא אותו שם."

לם, מצדו, הבטיח אף הוא לפנות לבית המשפט. לתבוע את עלבונו, לאלץ את בן־עירו רו הנסער לטהר את שמו. אותו שבוע הופיע עה על לוח המודעות של מיפעל הצינורות מודעה בה הודיע לם כי הקטטה שאירעה במלון קסה־דן (שאינו מה מהודר ויקר כמלון דן). שם סעד עם חברי וועד העובדים, נגרמה על־ידי סחטן, שביקש להשחיר את שמו של מוכיר וועד העובדים. לם, כך מסרה ההוראה, דעה, הורה לעורך־דין להגיש תביעה משפטית נגד פרידמן.

שעה היתה אחר הצות. יושבי הבאר המפואר של מלון דן, תל־אביב, היו כבר בשלב השמח, רווי אדי הלא־כוחול. אוסקר פרידמן, שהוזמן העירה לרגלי עסקיו, התבונן במסובים. לפתע, נתקל מבטו בפנים מוכרות. אך קשה היה לו לזכור את השם. בתנועה אינסטינקטיבית הביט על המספר המקועקע על וזועו השמאלית. אותו רגע עבר ברחק בעיניו יושב הבאר. פרידמן התמתח: האיש שישב מולו לא היה אלא חברו לספסל הלימודים — מכס לם.

הנוקם. אוסקר פרידמן, תושב אילת, שרדף אחרי לם מבלגיה עד שגילה עקבותיו בישראל.

ואמנם, הגיע לטרידמן מכתב מעורך־הדין חוטר־ישי חיפאי, בו נדרש להכחיש את האשמותיו נגד לם. פרידמן לא ענה.

הגיע מכתב שני, הפעם מפועל באותו מיסד על, שכתב לפרידמן כי הפועלים חושדים במעשיו של לם. הוא ביקש ממנו הוכחות כי אמנם היה לם קאפו.

נקמה וצדק

פרידמן השאיר אף מכתב זה ללא תשובה. הוא סבר כי המכתב נשלח ביוזמת לם עצמו, שרצה לדעת מה טיבה של החבר התלויה על ראשו. היתה זו הרגשה נפלאה לפרידמן. "סוף, סוף", גילה לידיד קרוב, "משלם הייצור הזה עבור מעשיו. אני יודע שהוא חי עכשיו בגיהנום, אינו יכול לישון בשקט בלילות."

אולם לא יצר הנקמה הגיע את פרידמן. הוא דרש צדק. במקום בו נמצא לם, שם נמצאים השתיחות הגניבות והרקבון. מיש"הו הייב לגלות את פרצופו האמיתי ולחקור גם את אלה היושבים סביבו."

הוא פנה למשטרה, אך זו הסבירה, כי כל עוד אין עדים הבאים להעיד אישית על מעשיו של איש כקאפו, אין החוק יכול לפעול. הוא שיגר מכתב למערכות העיתונים היומיים, אך אלה מאנו להסתכן באפשרות של הוצאת דיבה, גזנו את המכתב.

התחלת הסוף

כפיף היכחו דבריו של פרידמן: לב נתפס במעילה. אולם פרידמן לא ראה בכך את סוף הפרשה. "לם איננו טיפוס המוכן להודות על פשעים מרצונו הטוב. הוא אולץ לעשות זאת כדי לחפות על כושהו."

מה דבר האשמתו הראשונה של פרידמן, שהניעה את הגלגל שהביא לגילוי המעילה? השבוע ניתן גם סיפוק זה לפרידמן: העתונות הודיעה כי לם ייעמד לדין, לפי סעיף החוק לעשיית דין בנאצים ובעוזריהם. פרידמן יוכל לסגור עור תיק.

מלבד העולם הזה (948), שכתב כי לם נאשם בשעתו בשיחוף פעולה עם הנאצים.